

MAKEDONIYALIK ALEKSANDR ASOS SOLGAN SHAHARLAR VA ULARNING LOKALIZATSIYASI XUSUSIDA

Qo‘chqorov Shohruz To‘lqin o‘g‘li

Jizzax davlat pedagogika universiteti Tarix fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Makedoniyalik Aleksandr tomonidan qurdirilgan shaharlarning tarixi, ularning paydo bo‘lish sabablari va geografik joylashuvi tahlil qilinadi. Aleksandrning harbiy yurishlari davomida asos solingan bu shaharlar strategik, iqtisodiy va madaniy ahamiyatga ega bo‘lib, qadimgi dunyo sivilizatsiyalarining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan.

Kalit so‘zlar. Aleksandr Makedonskiy, shaharsozlik, qadimgi shaharlar tarixi, Aleksandriya Esxata, Oks Aleksandriyasi, Marg‘iyona Aleksandriyasi, madaniyat, arxitektura, strategik joylashuv, tarixiy yodgorliklar.

Tarixdan ma’lumki, Qadimgi Sharq sivilizatsiya o‘choqlaridan biri sanalib, har bir davrda buyuk davlatlar, hukmdorlar, imperator va malikalarning qiziqarli tarixidan guvohlik beradi. Bu qadim tarixda o‘z o‘rni va rolga ega bo‘lgan tarixiy shaxslardan biri Makedoniyalik Aleksandrdir. Aleksandr Makedonskiy o‘zining ulkan harbiy yurishlari davomida nafaqat dunyoning katta qismini zabt etgan, balki tarixda o‘z izini qoldirgan ko‘plab shaharlarni ham barpo etgan. Ushbu shaharlar strategik joylashuvi, iqtisodiy ahamiyati va madaniy markaz sifatida o‘sha davrning ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin tutgan. Aleksandrning shaharsozlikdagi yondashuvi uning harbiy mahorati va siyosiy ko‘z qarashlarini aks ettirgan bo‘lib, bu shaharlar orqali u o‘zining qudrati va merosini mustahkamlashni maqsad qilgan. Maqolada ushbu shaharlarning tarixiy va madaniy ahamiyati, ularning rivojlanish yo‘llari va hozirgi kunda saqlanib qolgan yodgorliklari tahlil qilinadi.

Aleksandr tomonidan qurdirilgan shaharlar orasida eng mashhurlari Aleksandriya nomi bilan atalib, ularning aksariyati harbiy strategik nuqtalar, savdo markazlari va madaniyatlar chorrahasi sifatida shakllangan. Ushbu shaharlar Aleksandrning maqsadlari va ambitsiyalarini aks ettirib, nafaqat Gretsiya va Makedoniya madaniyatining, balki Sharq va G'arb dunyosining birlashuviga ham xizmat qilgan. Bu shaharlar joylashuvi orqali Aleksandr o'z imperiyasini mustahkamlashga va uni boshqarishni osonlashtirishga harakat qilgan[2].

Aleksandr tomonidan asos solingan shaharlarning o'ziga xosligi, ular orqali imperiya hududlarini bog'lash va madaniy integratsiyani ta'minlashdagi roliga e'tibor qaratiladi. Bu shaharlar dunyo tarixida madaniy va iqtisodiy markazlar sifatida faoliyat olib borganligi bilan bir qatorda, Aleksandr davrining siyosiy strategiyasini ham namoyon qiladi. Aleksandrning shaharsozlik faoliyati orqali uning buyuk davlat arbobi sifatidagi rolini tushunishga imkon beradi.

Aleksandr Makedonskiy o'zining keng qamrovli harbiy yurishlari davomida nafaqat yangi hududlarni zabt etdi, balki shu hududlarda strategik ahamiyatga ega bo'lgan shaharlarni barpo etdi. Bu shaharlar uning imperiyasini mustahkamlash, iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish maqsadida qurilgan[4]. Shaharlar orasida eng mashhuri bo'lgan Aleksandriya shahri, o'zining ilmiy va madaniy markaz sifatida qadimgi dunyoning eng nufuzli shaharlaridan biriga aylangan.

Aleksandriya esxata, Chekka Iskandariya – Aleksandr yurishlari davrida istilo qilingan mamlakatlarda qurdirgan 70 dan ortiq shahardan biridir. Ko'p yillik tadqiqotlardan aniqlanishicha, bu shahar hozirgi Xo'jand shahri o'rnida bo'lganligi o'z tasdig'ini topdi. Muarrixlar Arrian va Kvint Kursiy Rufning yozishicha, Aleksandr Maroqandani zabt etgach, Tanais (Sirdaryo) bo'yiga kelib, qo'shiniga dam beradi. Shunda u qo'shin joylashgan yer atrofini devor bilan o'rab bir shahar qurishni amr qiladi. Chunki bu shahar uning skif (sak) larga qarshi urushlarida mudofaa uchun zarur edi. Shahar shu qadar tez bunyod etiladiki, hatto 17 (yoki 20)

kun deganda mudofaa inshootlari va turar joylar ham qurib bitkaziladi[7]. Aleksandr bu shaharni ham o‘z nomi bilan atashni buyurib, unga ellin asirlari va urushga yaroqsiz bo‘lib qolgan makedon askarlarini joylashtiradi. So‘ng o‘z odatiga binoan tangrilarga qurbonliklar qilib, katta tantana uyushtiradi. Demak, Makedoniyalik Aleksandr tomonidan qurdirilgan, manbalarda Aleksandriya Esxata nomi bilan tilga olinuvchi shahar tadqiqotlar natijasida Xo‘jand shahri bilan lokalizatsiya qilindi.

Aleksandrning shaharsozlikdagi yondashuvi, uning harbiy yutuqlariga bevosita ta‘sir qilgan bo‘lib, bu yondashuvning tarixiy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, Aleksandrning shaharlar qurish orqali yangi madaniy almashinuvlarga zamin yaratganligi, o‘zining imperiyasining boshqaruvini yengillashtirganligi ham ko‘rsatiladi. Shaharlar nafaqat harbiy markazlar, balki yangi iqtisodiy va madaniy muhitlar shakllanishida ham muhim rol o‘ynagan. Aleksandrning shaharsozlik faoliyati uning yirik davlatchilik qurishdagi yondashuvini yanada ravshanlashtiradi[3].

Aleksandr tomonidan asos solingan Oks Aleksandriyasi haqida so‘z yuritadigan bo‘lsak, Edvard Rtveladze tomonidan Surxondaryo viloyatida, Amudaryo bo‘ylarida joylashgan Kampirtepa yodgorligi o‘rnida qadimgi Oks bo‘yidagi Aleksandriya shahri joylashgani haqida ilmiy ma‘lumot taqdim etildi. Tadqiqotchi E. Rtveladzening ko‘p yillik mehnatlari natijasi o‘laroq aytish mumkinki, yo‘qotilgan Oks bo‘yidagi Aleksandriya shahri aynan Kampirtepa o‘rnida joylashgan.

Ba‘zi olimlar Afg‘onistondagi Oyxonim xarobalari o‘rnida Oks Aleksandriyasi bo‘lganini aytishadi. Ba‘zilari esa, Eski Termiz shahar xarobalari o‘rnida bo‘lgan, degan firklarni berib o‘tadilar. So‘nggi yillardagi arxeologik izlanishlar natijasida, Oks Aleksandriyasi Surxondaro viloyatidagi Kampirtepa shahar xarobasi bilan lokalizatsiya qilindi[7].

Aleksandr asos solgan 3-shahar Marg'iyona Aleksandriyasi esa hozirgi Turkmaniston hududida joylashgan Marv shahri bilan lokalizatsiya qilindi.

Aleksandr Makedonskiy tomonidan qurdirilgan shaharlar antik davr tarixida muhim o'rin tutadi. Aleksandr, o'zining keng harbiy yurishlari davomida, faqat yangi hududlarni zabt etibgina qolmay, balki ularni maqsadli ravishda shaharlar bilan mustahkamladi. Bu shaharlar uning imperiyasini boshqarishni osonlashtirish, savdo va madaniyatni rivojlantirish maqsadida qurilgan. Aleksandr tomonidan asos solingan shaharlarning aksariyati qadimgi dunyoning muhim strategik nuqtalarida joylashgan edi. Ular o'zining arxitekturasi, madaniy va ilmiy markaz sifatida rivojlangan.

Aleksandrning shaharsozlikdagi yondashuvi, asosan, uning harbiy g'alabalariga va yangi hududlar ustidan hukmronlikni ta'minlashga qaratilgan edi. Shaharlar nafaqat mudofaa nuqtalari bo'lib, balki savdo yo'llarining kesishgan joylarida joylashgani tufayli iqtisodiy va madaniy aloqalar o'rnatish uchun ham qulay imkoniyat yaratdi. Masalan, Misrdagi Aleksandriya shahri, o'zining ilmiy va madaniy markaz sifatida qadimgi dunyoning eng yirik metropoliyalaridan biriga aylandi. Bu shahar faqat Gretsiya va Misr madaniyatlarining uchrashgan joyi emas, balki antik ilm-fan va san'atning rivojlanishida katta rol o'ynadi[5]. Aleksandr shaharlarini qurishda u strategik joylashuvga alohida e'tibor qaratgan. Bu shaharlar, o'zining geografik holati bilan, uning harbiy maqsadlarini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Masalan, Shimoliy Fors qo'rg'onida joylashgan Arakshehr shahri, Aleksandrning fors imperiyasiga qarshi kurashdagi strategik nuqtalaridan biri sifatida qurilgan edi. Aleksandr, shuningdek, bu shaharlar orqali o'z imperiyasini savdo va iqtisodiy markazlarga aylantirishga harakat qilgan.

Aleksandrning shaharsozlikdagi uslubi, ularning qurilishida qo'llagan arxitektura prinsiplari, o'z davrining madaniy va ijtimoiy sharoitlarini aks ettirdi. Bu shaharlar orqali u o'zining yangi dunyoqarashini va siyosiy mafkurasini amalga oshirishga erishgan. Aleksandrning shaharlarni qurishdagi maqsadi, nafaqat yangi

hududlarni nazorat qilish, balki madaniy almashinuvlarni kuchaytirish va yangi iqtisodiy tizimlar yaratish edi. Shaharlar orqali Aleksandr o'zining siyosiy va madaniy merosini mustahkamlashga intildi. Ushbu shaharlar bugungi kunda ham tarixiy ahamiyatga ega. Ko'plab shaharlar, ayniqsa Aleksandriya, uning qurilishidan keyin ilm-fan, san'at va madaniyatning rivojlanishida eng yuqori cho'qqilarga ko'tarildi[6]. Aleksandr tomonidan qurdirilgan bu shaharlar, uning global tarixdagi o'rnini yanada mustahkamladi va o'zining madaniy ta'sirini uzoq yillar davomida davom ettirdi.

Aleksandr Makedonskiy tomonidan qurdirilgan shaharlarning eng muhim jihatlaridan biri, ularning har biri o'z davrining eng ilg'or arxitektura yondashuvlariga ega edi. Aleksandr bu shaharlarni qurishda o'zining tajribali arxitektolarini jalb etgan va shaharlarni o'zining falsafiy qarashlariga mos ravishda barpo etgan. Shaharlar to'g'ri rejalashtirilgan ko'chalar, yirik maydonlar, bozorlar va muhim ijtimoiy va diniy inshootlarga ega edi. Bu, o'z navbatida, shaharlarni nafaqat strategik jihatdan ahamiyatli, balki madaniy va iqtisodiy markazlarga aylantirgan. Aleksandr tomonidan qurilgan shaharlar nafaqat arxitektura yondashuvi bilan, balki uning siyosiy va madaniy ko'rsatmalari bilan ham ajralib turadi[5]. Masalan, u shaharlarni o'zining nomi bilan atagan, bu orqali o'z hukmronligini va ismini e'lon qilishni maqsad qilgan. Shaharlarning nomlarini o'zgartirish orqali u nafaqat o'zining siyosiy va madaniy merosini qoldirishga intildi, balki ular orqali o'z imperiyasining birligini ta'minlashga harakat qildi.

Shaharlar, asosan, Aleksandrning qudratini va yuksak darajadagi siyosiy maqsadlarini ko'rsatgan bir xil xarakterga ega bo'lgan. Bundan tashqari, Aleksandr shaharlarni qurishda madaniy integratsiyani ko'zda tutgan. U o'zining harbiy yurishlari davomida turli xalqlar bilan aloqalarni mustahkamladi va o'zi zabt etgan hududlarda o'z madaniyatini yoyishga harakat qildi. Shaharlar, o'ziga xos madaniy muhitlarni yaratgan holda, o'zaro ta'sir qilish uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Misol uchun, Aleksandr tomonidan qurilgan shaharlar, Gretsiya, Makedoniya, Fors,

Misr va Hindiston madaniyatlarining birlashgan nuqtalari bo'lib xizmat qilgan, bu esa turli madaniy ta'sirlarning o'zaro almashishiga zamin yaratdi. Shaharlar orqali Aleksandr, o'z imperiyasining iqtisodiy va madaniy markazlarini yaratish bilan birga, ular orqali dunyoqarashini, siyosiy maqsadlarini va madaniy tafakkurini shakllantirishga intildi[2].

Shaharlar Aleksandrning strategik yondashuvini va uzoq muddatli rejalashtirishini namoyish etdi, bu esa uning davlatchilikdagi muvaffaqiyatlarining asosiy sabablaridan biri bo'ldi. O'zining shaharsozlik faoliyati orqali Aleksandr, dunyo tarixida o'zining muhim rolini mustahkamladi va uning qurdirgan shaharlar bugungi kunda ham tarixiy yodgorliklar sifatida saqlanib qolgan.

Xulosa qilib aytganda, Aleksandr Makedonskiy tomonidan qurdirilgan shaharlar nafaqat uning harbiy g'alabalarining natijasi, balki uning siyosiy, iqtisodiy va madaniy strategiyalarining ko'zgusi sifatida ham ajralib turadi. Bu shaharlar Aleksandrning imperiyasini mustahkamlash, madaniy almashinuvni rivojlantirish va iqtisodiy tizimni tashkil etish maqsadlariga xizmat qilgan. Ular geografik joylashuvi va arxitekturasi bilan Aleksandrning strategik fikrlash tarzini, uning siyosiy yondashuvini aks ettiradi. Shaharlarning asosiy xususiyati shundaki, ular faqat harbiy nuqtalar emas, balki madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirgan, ilm-fan va san'at markazlariga aylangan. Aleksandr, o'z shaharlarini qurish orqali, o'z nomini tarixga doimiy ravishda kiritdi va o'zining siyosiy va madaniy merosini mustahkamladi. Shaharlar uning davlat boshqaruvidagi yuksak maqsadlarini, shuningdek, uning davlat va jamiyatni rivojlantirishga bo'lgan yondashuvini ifodalagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Qodirov B. Aleksandr Makedonskiy va uning shaharlar qurish strategiyasi. Toshkent. 2010. 26-27-b.
- 2.Tursunov A. Aleksandrning imperiyasi: tarixiy tahlil. Samarqand. 2003. 19-b.

3. Ergashev R. Antik davr shaharsozligi va Aleksandr Makedonskiy. Toshkent 2015. 71-b.
4. Shamsiddinov M. Antik davr shaharlarida madaniy integratsiya va Aleksandr Makedonskiyning ta'siri. Toshkent. 2017. 32-33-b.
5. Toshbekov Z. Aleksandr va uning qurdirgan shaharlarining siyosiy roli. Tashkent. 2006. 45-b.
6. Axmedov X. Aleksandr Makedonskiy va qadimgi shaharlar. Toshkent. 2012. 37-38-b.
7. www.wikipedia.org. internet sayti